

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK
DR, UNIWERSYTET ŁÓDZKI
ORCID: 0000-0003-0733-7709

Drobna przestępczość w okupowanej Łodzi do 1917 roku w świetle praktyki sądowej i doniesień prasy

1. Wprowadzenie; 2. Przestępstwa przeciwko interesowi prywatnemu; 2.1. Przestępstwa przeciwko mieniu; 2.2. Przestępstwa przeciwko czci; 3. Przestępstwa przeciwko interesowi publicznemu; 4. Podsumowanie.

1

Zmiany zachodzące w organizacji łódzkich sądów pokoju podczas niemieckiej okupacji w latach 1915–1917 były już przedmiotem rozważań. Omówione zostały podstawy prawne funkcjonowania tych organów, ich skład, właściwość miejscowa i rzeczowa¹. Tym razem skupimy naszą uwagę na jednym z aspektów ich funkcjonowania w praktyce – walce z drobną przestępczością. Charakterystyka zjawiska została przeprowadzona w oparciu o materiał źródłowy.

W Archiwum Państwowym w Łodzi zachował się zespół archiwalny nr 233 „Główny Komitet Milicji Obywatelskiej m. Łodzi”, który w serii 18 „Centralny Komitet Milicji Obywatelskiej – Sekcja Prawna” zawiera szczątkowe ślady działalności tzw. komisji rozpoznawczo-pojednawczych² i Sekcji Prawnej CKMO³. Zachowało się jedynie kilkanaście jednostek dotyczących się konkretnych spraw⁴

¹ J. Machut-Kowalczyk, *Zmiany organizacji sądów pokoju w Łodzi pod niemiecką okupacją w czasie I wojny światowej*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2018, t. XXI, s. 139–155.

² H.S. Dinter ustalił (*Spod czarnych dymów. Łódź w latach 1861–1918*, Łódź 1978, s. 442), że od sierpnia 1914 do 1 kwietnia 1915 r. komisje rozpoznawczo-pojednawcze w Łodzi wydały 3303 wyroki.

³ M.in. można uchwycić moment zaprzestania działalności Sekcji Prawnej CKMO. Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), zespół 233 „Główny Komitet Obywatelski w Łodzi”, seria 18 „Centralny Komitet Milicji Obywatelskiej – Sekcja Prawna” (dalej: CKMO), sygn. 262 – *Komisja Rozpoznawczo-Pojednawcza przy IV Dzielnicy* [Skarga kasacyjna Szmula Rajzman przeciw firmie Rajzman w Łodzi] (1915 r.), s. 3.

⁴ APŁ, CKMO, sygn. 258 – *Akta w sprawie Stanisława Łopatty funkcjonariusza CKMO o łapownictwo*, s. 2–3 [Prośba Matyldy Walkowiak o zwolnienie z więzienia syna], (1915 r.);

lub zawierających szczątki różnych spraw albo ich fragmentaryczne zestawienia⁵.

Działalność cesarsko-niemieckich sądów pokoju w Łodzi dokumentują zespoły archiwalne nr 79, 80 i 81 „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi Okręg I–VIII”. Wszystkie zachowane akta dotyczą drobnych spraw karnych⁶. Kilka z nich to pozostałość po działalności tzw. polskich sądów pokoju (te sprawy toczyły się w języku polskim⁷, pod przewodnictwem polskich sędziów pokoju)⁸.

sygn. 259 – *Akta w sprawie zabójstwa Józefa Janiszewskiego*, (1914 r.); sygn. 260 – *Akta w sprawie Nomberga Dawida s. Haskla i innych, a mianowicie Bergera Hila syna Icka oskarżonych o kradzież* (1914–1915 r.); sygn. 261 – [Komisja Rozpoznawczo-Pojednawcza przy 2 dzielnicy MO – meldunek Jakuba Szulzingera przeciw właścicielowi domu Szmulowi Moszkowiczowi] (1915 r.); sygn. 262 – *Komisja Rozpoznawczo-Pojednawcza IV Dzielnicy* [Skarga kasacyjna Szmula Rajzmana przeciw firmie Rajzman w Łodzi] (1915 r.); sygn. 263 – [Komisja Rozpoznawczo-Pojednawcza przy IV dzielnicy Milicji m. Łodzi. Sprawa Karola Ricka portiera przeciw S. Wojdysławskiemu o zwolnienie z pracy i eksmisję] (1915 r.); sygn. 264 – [Komisja Rozpoznawczo-Pojednawcza XI Dzielnicy. Dwa meldunki o sprawach: 1) o szkody lokatorów na rzecz właściciela domu 20 o zabranie zwierząt gospodarskich w Budach Stokowskich] (1914–1915 r.); sygn. 265 – [Skarga Sz. J. Natana przeciw Abramowi Bronowskiemu o nieprawe zwolnienie z pracy] – 1915 r.; sygn. 266 – [Prośba Matyldy Walkowick o zwolnienie z więzienia syna] (1915 r.); sygn. 267 – [Skarga Kasacyjna Abrachama Habera od decyzji Komisji Rozpoznawczo-Pojednawczej 2 dzielnicy] (1915 r.).

⁵ APŁ, CKMO, sygn. 255 – [Protokoły i meldunki dzielnic do CKMO o wykroczeniach oraz pisma w sprawach administracyjno-porządkowych] (1914–1915 r.); sygn. 256 – *Z Sekcji Prawnej*. [Komunikaty Komisji Rozpoznawczo-Pojednawczej do Sekcji Prawnej o decyzjach skazujących za drobniejsze przestępstwa]; sygn. 257 – *Wykazy akt i dowodów rzeczowych znajdujących się w Sekcji Prawnej*.

⁶ APŁ, zespół nr 79 „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi I Okręg” (dalej: CNSPŁ I), sygn. 1–306; zespół nr 81 „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi II Okręg” (dalej: CNSPŁ II), sygn. 1–14; „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi III Okręg” (dalej: CNSPŁ III), sygn. 1–4; „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi III Okręg” (dalej: CNSPŁ III), sygn. 1–4; „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi IV Okręg” (dalej: CNSPŁ IV), sygn. 1–19; „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi V Okręg” (dalej: CNSPŁ V), sygn. 1–18; zespół nr 80, „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi VI Okręg” (dalej: CNSPŁ VI), sygn. 1–865; zespół nr 81 „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi VII Okręg” (dalej: CNSPŁ VII), sygn. 1–16; „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi VIII Okręg” (dalej: CNSPŁ VIII), sygn. 1–4.

⁷ Akta ówczesnych sądów pokoju dokumentowane są w języku polskim. Zawierają formularze protokołów, zwrotki i inne druki. Np.: CNSPŁ IV, sygn. 16 – *Akta sprawy karnej, oskarżony Antoni Koch z art. 581* (1917 r.); sygn. 17 – *Akta sprawy karnej oskarżona Zofia Berger z art. 581* (1917 r.); sygn. 18 – *Akta sprawy karnej oskarżona Maja Bermann z art. 475 za obelgę czynną* (1917 r.); CNSPŁ V, sygn. 2 – *Akta sprawy karnej, oskarżony Henoch Besser z art. 512* (1917 r.); sygn. 17 – *Akta sprawy karnej oskarżeni Antonina Zygau i Anna Peter z art. 591* (1917–1918 r.); sygn. 18 – *Akta sprawy karnej oskarżony Moszek Walrauch* (1917 r.).

⁸ Są to sprawy rozpoczęte pod koniec 1916 i w 1917 r., czyli po wejściu w życie rozporządzenia z 4 listopada 1916 r. Np.: „Przewodniczącym był według protokołu sędzia pokoju M. Kon.”

Ważnym źródłem informacji na temat przestępczości z tamtego okresu jest ówczesna prasa⁹, która zajmowała się opisywaniem interesujących kazusów z praktyki sądowej. Były to doniesienia o popełnianych czynach zabronionych albo zapadłych wyrokach¹⁰, a później publikowana była również kronika sądowa¹¹. Po wprowadzeniu „polskich” sądów pokoju pojawia się w kronice sądowej „Gazety Łódzkiej” nowa rubryka: *Z polskich sądów pokoju*¹².

Problem przestępczości był jednym z wielu, z którymi borykała się Łódź podczas I wojny światowej. Brak instytucji zapewniających w mieście ład i porządek wykorzystywali ludzie nieuczciwi¹³. Liczne prasowe doniesienia o wzroście przestępczości i poczuciu bezkarności mogły sugerować, że sytuacja w Łodzi była bliska anarchii. Zwrócono na to już uwagę w literaturze¹⁴. Takie okoliczności nie pozostawały bez wpływu również na bieg stosunków cywilnoprawnych, co eksponowano w ówczesnej prasie¹⁵. Zestawienie doniesień z lokalnej prasy z informacjami udokumentowanymi w aktach praktyki sądowej powinno pozwolić nam na ocenę charakteru i skali drobnej przestępczości w okupowanej Łodzi. Nasuwa się

CNSPŁ I, sygn. 19 – *In der Strafsache gegen Modrzycka Wanda wegen Unterschlagung*, s. 65–74 (1916–1917 r.). Por. J. Machut-Kowalczyk, *op. cit.*

⁹ M.in.: „Gazeta Łódzka” (do 9 lutego 1915 r. „Gazeta Łódzka. Organ postępowo-narodowy”, od 10 lutego 1915 r. „Gazeta Łódzka. Organ narodowy”, dalej: GŁ); „Nowy Kurier Łódzki. Dziennik polityczny, społeczny i literacki” (dalej: NKŁ).

¹⁰ Lokalna prasa informowała o rozstrzygniętych sprawach: „Sekcja Prawna Komitetu Obywatelskiego w Chojnach do dnia 21 b.m. rozpatrzyła ogółem 246 spraw, w tej liczbie z górą 50 o Kradzieże” (GŁ 1915, nr 11, s. 4); „Sekcja prawna Komitetu obywatelskiego od roku nowego rozpatrzyła do dnia 27. b.m. ogółem 50 spraw” (*Sądy obywatelskie*, NKŁ 1915, nr 26, s. 3). Inne przykłady: GŁ 1915, nr 3, s. 4; nr 7, s. 3; nr 11, s. 4; nr 72, s. 3; nr 79, s. 3. W cytatach zachowuje się oryginalną pisownię i interpunkcję.

¹¹ Na łamach lokalnej prasy publikowane było w 1917 r. orzecznictwo w głośniejszych sprawach Cesarsko-Niemieckiego Sądu Okręgowego w Łodzi (np. *Kronika sądowa*, GŁ 1917, nr 158, s. 3; *Z Sądu Okręgowego*, GŁ 1917, nr 162, s. 3), a nawet orzecznictwo w sprawach rozstrzyganych przez cesarsko niemieckie sądy pokoju w ramach ich likwidacji (np. *Kronika sądowa*, GŁ 1917, nr 3, s. 4).

¹² Np. *Z polskich sądów pokoju. Kronika sądowa*, GŁ 1917, nr 135, s. 4.

¹³ Nie dziwi więc, że w związku ze wzrostem przestępczości zorganizowano oddział śledczy przy Komisji obywatelskiej, zob. GŁ 1915, nr 5, s. 3.

¹⁴ Bliżej opisuje to m.in. M. Hertz, *Łódź w trakcie Wielkiej Wojny*, Łódź 1933, s. 107; zob. też H.S. Dinter, *op. cit.*, s. 442; J. Machut-Kowalczyk, *op. cit.*

¹⁵ Np.: „Sąd gminny w Bałutach zawałony jest sprawami przeważnie cywilnymi” (GŁ 1915, 27 maja, nr 130, s. 3); „Sędzia pokoju IV rewiru p. Andrzejewski rozważał dziś sprawę wytoczoną przez adw. przys. Edwarda Filipkowskiego przeciw Bankowi Handlowemu „Wilhelm Landau” o niewypłacenie należnej im za pracę pensji” (*Z polskich sądów pokoju. Kronika sądowa*, GŁ 1917, 19 czerwca, nr 166, s. 4). Podobnie: NKŁ 1915, nr 26, s. 3; GŁ 1915, nr 3, s. 4; nr 7, s. 3; nr 11, s. 4; nr 72, s. 3; nr 79, s. 3; *Z polskich sądów pokoju. Kronika sądowa*, GŁ 1917, nr 135, s. 4.

również pytanie, czy i w jakim stopniu nasilenie się przestępczości było zdeterminowane wojną i okupacją.

Zachowany materiał dokumentuje ściganie czynów zabronionych popełnianych na szkodę interesu prywatnego i publicznego – głównie przeciwko mieniu, czci, przepisom walutowym i handlowym. Do organów pierwszej instancji trafiały sprawy o czyny mniej szkodliwe społecznie. Ich charakterystykę przeprowadzono na podstawie akt praktyki. Inne sprawy – dotyczące czynów skierowanych przeciwko życiu¹⁶ i zdrowiu¹⁷ – sporadycznie pojawiają się w materiale archiwalnym. Opracowanie tego zagadnienia wymaga poszerzenia kwerendy o akta sądu okręgowego i sądownictwa doraźnego i zasługuje na odrębne studium.

2

2.1. Nie było w czasie okupacji niemieckiej numeru GŁ czy NKŁ bez nowych doniesień o przestępstwach: rozbojach¹⁸, włamaniach¹⁹, przywłaszczeniach²⁰ i kradzieżach²¹.

¹⁶ 16 października 1914 r. podczas rozpędzania przez milicjantów tłumu grabiącego las folwarku „Julianów” pod Łodzią doszło do zabójstwa robotnika Józefa Janiszewskiego (l. 39). Milicjanci wbrew wcześniejszym rozkazom patrolowali prywatny las. Niektórzy ze złodziei mieli z sobą siekiery. Nawet strzały nie pomogły w rozgonieniu zbiorowiska. Jeden z ośmiu strzałów „skierowanych w powietrze” zabił Janiszewskiego. Dowodami w sprawie oprócz zeznań były: opinia rzeczoznawcy puszczarza, protokół z oględzin miejsca zbrodni, sekcja zwłok (APŁ, CKMO, sygn. 259 – *Akta w sprawie zabójstwa Józefa Janiszewskiego* (1914 r.), s. 7–11, 17–20, 21, 22–30). W opinii Sekcji Prawnej CKMO czytamy: „co do przestępstwa kryminalnego: takowego nie ma, gdyż zabójstwo było przypadkowe, użycie zaś broni jakkolwiek nie było wywołane samoobroną, to jednak ze względu na okoliczności, ustalone przez świadków, jest zrozumiałe i wytłumaczone” (s. 2). SP stwierdziła, że doszło do wykroczeń dyscyplinarnych. Uczestkowi, którzy naruszyli prawo, wysyłając milicjantów na patrol do lasu, powinni ponieść surową karę dyscyplinarną. Inaczej w przypadku samych milicjantów, którzy działali z rozkazu przełożonych. Andrzej Zieliński, którego strzał zabił robotnika, zasłużył na „surową naganę”, a rewolwerowy Malinowski na „zwykłą” (s. 2–3).

¹⁷ Np.: APŁ, CNSPŁ I, sygn. 10 – *Betrefend die Strafsache gegen 1) Wilhelm Stocklos, 2) Emma Stocklos wegen Misshandlung* (1915–1916 r.); APŁ, CNSPŁ III, sygn. 1 – *In der Privatklagesache König wider Nelkerbaum wegen Körperverletzung und Beleidigung* (1916 r.); APŁ, CNSPŁ II, sygn. 10 – *In der Strafsache gegen Gradomski wegen Körperverletzung* (1915–1916 r.).

¹⁸ Np.: GŁ 1915, nr 4, s. 4; nr 5, s. 3; nr 6, s. 3–4; nr 7, s. 4; nr 8, s. 4; nr 9, s. 3; nr 47, s. 4; nr 102, s. 4; nr 104; GŁ 1917, nr 139, s. 3; nr 152, s. 3; *Kronika*, NKŁ 1915, nr 73, s. 3.

¹⁹ GŁ 1915, nr 1, s. 4; nr 8, s. 3.

²⁰ Sędzia Pokoju I Okręgu Teodor Tujakowski rozpatrywał 8 czerwca 1917 r. sprawę o oszczerstwo i drugą o przywłaszczenie przez stróża kozucha należącego do lokatora (kara niska z uwagi na oddanie kozucha: 2 tygodnie aresztu i pokrycie kosztów sądowych), *Z polskich sądów pokoju. Kronika sądowa*, GŁ 1917, nr 156, s. 3.

²¹ Odpowiedzialność za czyny przeciwko mieniu regulowały art. 581–590 kodeksu karnego, zamieszczone w części 32 „O kradzieży, rozboju i wymuszeniu”, Kodeks Karny z r. 1903 (prze-

Na łamach GŁ z 13 stycznia 1915 r. znajdujemy wzmiankę o kradzieży pasów transmisyjnych z fabryki Szeiblera. Takie przypadki nie były odosobnione²². Fabrykanci dla zapewnienia bezpieczeństwa zorganizowali nawet własną milicję. Dowiadujemy się o tym z akt GKMO, gdzie zachowało się pismo Towarzystwa Akcyjnego Wyrobów Bawełnianych J.K. Poznańskiego w Łodzi z 19 stycznia 1915 r., skierowane do Naczelnika II Dzielnicy Milicji Obywatelskiej w Łodzi. Towarzystwo prosi w nim o prawo do utrzymywania własnym kosztem 18 szeregowców milicji, w celu ochrony fabryki. Wnosi też o wydanie im odpowiednich opasek. Naczelnik II Dzielnicy przyzwolił na kupno czapek „ich formy” przez fabrykę i na wydanie opasek. Na czapkach miały być szczególne znaki: „M.J.P – Milicja J. Poznańskiego”²³.

Łupem złodziei padały też: żywność²⁴ (1 stycznia 1916 r. NKŁ donosił: „Ze składu śledzi firmy Berger, przy ul. Zgierskiej od pewnego czasu ginąć zaczęły śledzie. Przez dłuższy czas złodziej był nieuchwytny, wreszcie w środę wiecz. przy zamknięciu sklepu ujęto złodzieja przy kradzieży puszki ze śledziami. Po odprowadze[niu] złodzieja do uczastku policyjnego okazało się, iż jest to syn miejscowego stróża”²⁵), karty uprawniające do jej wydania²⁶, zwierzęta²⁷, pieniądze²⁸, drewno²⁹, ubrania (18 stycznia 1915 r., na łamach NKŁ pojawiła się wiadomość: „Milicja aresztowała wczoraj złodziei zawodowych Szmula Mińskiego i Hersza Natigala, którzy dopuścili się kradzieży bielizny z poddaszy”³⁰) i obuwie³¹,

kład z rosyjskiego) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 maja 1921 r., Wydanie Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa 1922 (dalej: kk z 1903 r.), s. 201–206.

²² GŁ 1915, nr 13, s. 3. Podobnie: GŁ 1915, nr 72, s. 3; nr 94, s. 3; *Kronika: Kradzież w fabryce*, NKŁ 1915, nr 88, s. 2; NKŁ 1916, nr 11, s. 2.

²³ APŁ, CKMO, sygn. 255 – [Protokoły i meldunki dzielnic do CKMO o wykroczeniach oraz pisma w sprawach administracyjno-porządkowych] (1914–1915 r.), s. 48.

²⁴ *Kronika*, NKŁ 1915, nr 11, s. 3; nr 73, s. 3; 1916, nr 11, s. 2; GŁ 1915, nr 72, Łódź 1915, s. 3.

²⁵ *Kronika: Systematyczna Kradzież*, NKŁ 1916, nr 1, s. 3.

²⁶ „Nocy poniedziałkowej złodzieje włamali się do 24 dzielnicy Komitetu rozdziału chleba i mąki (Brzezińska 11) skąd skradli większą ilość kart na chleb i cukier”, NKŁ 1916, nr 11, s. 2.

²⁷ GŁ 1915, nr 1, s. 4; *Kronika*, NKŁ 1915, nr 73, s. 3; nr 80, s. 3; nr 94, s. 2; GŁ 1917, nr 62, s. 3; nr 79, s. 3; nr 125, s. 3; nr 132, s. 4; nr 163, s. 3.

²⁸ *Kronika*, NKŁ 1915, nr 73, s. 3; *Kradzież w teatrze*, NKŁ 1915, nr 89, s. 2; GŁ 1915, nr 10, s. 4; nr 72, s. 3.

²⁹ NKŁ 1915, nr 21, s. 3.

³⁰ *Kronika*, NKŁ 1915, nr 14, s. 3.

³¹ NKŁ 1915, nr 159, s. 3; GŁ 1917, nr 64, s. 3; nr 65, s. 5.

jak też inne przedmioty³². Prasa opisywała też *modus operandi* niektórych złodziei³³.

W aktach sekcji prawnej CKMO pojawiają się pojedyncze dokumenty informujące o dużej liczbie przypadków kradzieży³⁴. Zachowały się również niektóre raporty IV Komisji Rozpoznawczo-Pojednawczej i informacje zwrotne od Sekcji Prawnej CKMO o wydawanych wyrokach. Przeważająca część z nich dotyczyła kradzieży³⁵. Wyjątkiem były dwie sprawy: jedna o paserstwo³⁶, a druga o oszustwo³⁷. Połowa adnotacji zawiera tylko informację o wyroku, bez wskazania czynu zabronionego, którego dopuścił się sprawca. Zdecydowaną większość przestępstw w świetle tej dokumentacji popełniali mężczyźni (45 z 51)³⁸. Kobiety ukarane zostały jedynie w kilku wypadkach³⁹. We wszystkich tych sprawach karą był areszt w wymiarze od 5 dni⁴⁰ do 6 miesięcy⁴¹. W innej sprawie wymierzono krótszą karę aresztu⁴².

³² *Kradzież mostu*, NKŁ 1915, nr 94, s. 2; nr 137, s. 3; nr 177, s. 3; NKŁ 1916, nr 3, s. 2; nr 11, s. 2; GŁ 1917, nr 153, s. 3.

³³ 1 stycznia 1916 r. NKŁ doniósł o kradzieży z podpaleniem: „Złodzieje po splądrowaniu mieszkania dla zatarcia śladów, podpalili je na odchodnem. Na szczęście ogień zauważyli domownicy i rzucili się do ratunku. Zanim nadjechały na miejsce I i II oddziały straży ogniowej ochotniczej, pożar ugaszono. Na miejscu wypadku zaarrestowano podejrzanego indywiduum, które odstawiono do VII cyrkułu policyjnego przy ul. Długiej” (*Kronika: Kradzież z podpaleniem*, NKŁ 1916, nr 1, s. 3).

³⁴ APŁ, CKMO, sygn. 255 – [Protokoły i meldunki dzielnic do CKMO o wykroczeniach oraz pisma w sprawach administracyjno-porządkowych] (1914–1915 r.), s. 31–34, 108.

³⁵ APŁ, CKMO, sygn. 256 – *Z Sekcji Prawnej*. [Komunikaty Komisji Rozpoznawczo-Pojednawczej do Sekcji Prawnej o decyzjach skazujących za drobniejsze przestępstwa], np. s. 4, 6–11, 32–35, 38–39, 58–65.

³⁶ *Ibidem*, s. 66–67.

³⁷ *Ibidem*, s. 22–23.

³⁸ *Ibidem*, s. 2–17, 20–35, 38–39, 42–51, 56–75, 78–106.

³⁹ *Ibidem*, s. 18–19, 36–37, 40–41, 52–53, 54–55, 76–77, 107.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 36–37, 44–45, 88–89, 90–91.

⁴¹ *Ibidem*, s. 18–19, 12–13, 14–15, 16–17, 64–65, 78–79.

⁴² „Decyzją z d. 30.12.1914 r. Komisji rozpoznawczo-pojednawczej 7 dzielnicy Piotr Jaworski, Anton Kozłowski i Marjan Jasianek zostali skazani na 24 godziny aresztu każdy”, APŁ, CKMO, sygn. 260 – *Akta w sprawie Nomberga Dawida s. Haskla i innych, a mianowicie Bergera Hila syna Icka oskarżonych o kradzież* (1914–1915 r.), s. 63. Kary wynosiły również tydzień (APŁ, CKMO, sygn. 256 – *Z Sekcji Prawnej*. [Komunikaty Komisji Rozpoznawczo-Pojednawczej do Sekcji Prawnej o decyzjach skazujących za drobniejsze przestępstwa], s. 42–43, 86–87, 92–93, 100–101), dwa tygodnie (*ibidem*, s. 2–3, 10–11, 32–33, 40–41, 52–53), trzy tygodnie (*ibidem*, s. 20–21, 24–25, 26–27, 28–29, 30–31, 48–49, 58–59, 60–61, 66–67, 74–75, 84–85), sześć tygodni (*ibidem*, s. 96–97), miesiąc (*ibidem*, s. 22–23, 34–35, 56–57, 103, 106), dwa miesiące

Tabela 1. Wymiar kar aresztu orzeczonych przez Sekcję Prawną CKMO według komunikatów IV Komisji Rozpoznawczo-Pojednawczej

Kary aresztu orzeczone od 1 lutego 1915 do 31 marca 1915 r.*											
Wymiar kary	Dni		Tygodnie			Miesiące					
	5	7	2	3	6	1	2	3	4	5	6
Kobiety	1	–	2	–	–	–	1	1	–	–	1
Mężczyźni	3	4	3	11	1	5	4	6	1	2	5

* W jednym przypadku orzeczono dwie kary dla jednej osoby (w tabeli uwzględniono je jako dwa odrębne przypadki). Nie uwzględniono powtarzających się komunikatów dotyczących tej samej osoby, np. APŁ, CKMO, sygn. 256 – *Z Sekcji Prawnej* [Komunikaty Komisji Rozpoznawczo-Pojednawczej do Sekcji Prawnej o decyzjach skazujących za drobniejsze przestępstwa], s. 46–47 i 72–73; 50–51 i 82–83; 52–53 i 76–77, 70–71; s. 80–81 i 98–99; s. 68–69 i 94–95.

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów zachowanych w APŁ.

Akta cesarsko-niemieckich sądów pokoju dokumentują bardzo wiele przypadków kradzieży (jest to prawie jedna trzecia wszystkich zachowanych spraw)⁴³ i kradzieży z włamaniem⁴⁴.

Materiał źródłowy obfituje w przypadki drobnych kradzieży⁴⁵. W aktach Cesarsko-Niemieckiego Sądu Pokoju VI Okręgu zachowała się sprawa łodzianina, który dopuszczał się kradzieży sklepowych. Po tym, jak jego łupem padły szelki, zaczął swoją zdobycz nosić, a okradziony kupiec rozpoznał swój towar. Sprawa

(*ibidem*, s. 52–53, 38–39, 104, 107, 108), trzy miesiące (*ibidem*, s. 4–5, 6–7, 8–9, 46–47, 50–51, 52–53, 62–63), cztery miesiące (*ibidem*, s. 80–81), pięć miesięcy (*ibidem*, s. 102, 105).

⁴³ Np.: APŁ, CNSP I, sygn. 15 – *Betreffend die Strafsache gegen Majer Mieczysław, Majer Frane wegen Diebstahls und Hehlerei* (1916–1918 r.); CNSP VI, sygn. 293 – *In der Strafsache wider Byllew wegen Diebstahls* (1916 r.); sygn. 302 – *In der Strafsache wider Pokorski wegen Hühnerdiebstahl*; CNSP V, sygn. 13 – *In der Strafsache gegen Kurzawa Stanisława wegen Diebstahls* (1916 r.); CNSP IV, sygn. 19 – *In der Strafsache gegen a) Majewski Konstantyn, b) Linke Adolf wegen Pferdediebstahls* (1915–1916 r.); CNSP II, sygn. 2 – *In der Strafsache gegen Niewiadomski Teofil wegen Diebstahls* (1915 r.); APŁ, CNSP VIII, sygn. 2 – *Rossa Piwnik [...] Pferdediebstahl* (1916 r.); CNSP VII, sygn. 13 – *Betreffend die Strafsache gegen Kübscher wegen Diebstahls* (1915–1918 r.).

⁴⁴ Np.: APŁ, CNSP I, sygn. 13 – *Betreffend die Strafsache gegen Przybył Anton wegen versuchten Einbruchdiebstahls* (1916 r.); CNSP VI, sygn. 292 – *In der Strafsache gegen Stenderowski und Gen. wegen Einbruchdiebstahls* (1916–1917 r.); CNSP IV, sygn. 11 – *In der Strafsache gegen Srebrnagora wegen Einbruchdiebstahls* (1916–1918 r.); CNSP III, sygn. 4 – *In der Strafsache gegen Walinczykiewicz wegen Einbruchdiebstahls* (1916–1918 r.).

⁴⁵ Rozalia Matuszka została oskarżona o kradzież masła ze sklepu. Czynu miała się dopuścić 23 lipca 1915 r., sprawę wniesiono do CNSP Okręgu I (CNSP I, sygn. 9 – *In der Strafsache gegen Matuszka Rosalia wegen Diebstahls*, s. 16).

trafiła przed sąd⁴⁶ i 28 lipca 1916 r. Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju Okręgu VI pod przewodnictwem sędziego dr Lehmana skazał sprawcę za kradzież i orzekł karę 5 miesięcy więzienia⁴⁷.

Sąd Pokoju IV Okręgu w Łodzi rozpatrywał w 1917 r. pod przewodnictwem sędziego pokoju Andrzejewskiego sprawę dziesięcioletniej Leokadii Kwaśniewskiej oskarżonej o kradzież. Złodziejka weszła do cudzego mieszkania i ukradła rzeczy wiszące w korytarzu. Została przyłapana przez właściciela⁴⁸. Wyrok zapadł 30 marca 1917 r. Sąd pokoju uznał ją za winną kradzieży (art. 581 kk⁴⁹) i skazał na karę 5 miesięcy więzienia i zapłatę 30 rubli. Tak uzasadnił wymiar kary: „oskarżona jest notowaną przez policję jako zawodowa złodziejka i uporczywie do winy się nie przyznaje”⁵⁰.

Niektóre zarejestrowane przypadki dotyczyły niszczenia mienia. W aktach CKMO znajduje się prośba właściciela domu (Mikołaja Kukuszkina) z 26 marca 1915 r. o powtórne rozpatrzenie sprawy, ponieważ „lokatorowie robią w dalszym ciągu szkody i nieporządku w swoim domu i na zwracane im uwagi ubliżają mi słownie i groźbą, oprócz tego nie chcą dobrowolnie płacić komornego, które są winni za trzy kwartały i nie chcą dobrowolnie mieszkania opróżnić”⁵¹. Podobny obraz wyłania się z protokołu akt innej sprawy. Według zawartych w nim informacji, uciekający lokatorzy połamali bramę i wynieśli rzeczy należące do gospodarza⁵². Innym razem GŁ donosiła o lokatorach rozbierających drzwi i okiennice na opał i handlujących niewykorzystanym materiałem⁵³. Na tle stosunku najmu mnożyły się w Łodzi rozmaite spory⁵⁴.

⁴⁶ APŁ, CNSP VI, sygn. 304 – *In der Strafsache wider Eisner und gen. wegen Diebstahls*, s. 21.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 34.

⁴⁸ APŁ, CNSP IV, sygn. 15 – *In dem Ermittlungsverfahren gegen Kwaśniewska Leokadia wegen Diebstahls*, s. 11–25.

⁴⁹ Art. 581 kk z 1903 r. według opracowania z 1921 r. stanowił m.in.: „Winnie zaboru, tajnie lub jawnie, cudzego mienia ruchomego w celu przywłaszczenia, za tę kradzież będzie karany: zamknięciem w więzieniu na czas nie krótszy od miesięcy trzech”. Jeżeli wartość skradzionych przedmiotów nie przekraczała 50 kopiejek, przepis przewidywał zamknięcie w więzieniu na czas do 6 miesięcy (kk z 1903 r., s. 201).

⁵⁰ APŁ, CNSP IV, sygn. 15, s. 26.

⁵¹ APŁ, CKMO, sygn. 264 – [Komisja Rozpoznawczo-Pojednawcza XI Dzielnicy. Dwa meldunki o sprawach: 1) o szkody lokatorów na rzecz właściciela domu 2) o zabranie zwierząt gospodarskich w Budach Stokowskich] (1914–1915 r.), s. 2.

⁵² APŁ, CKMO, sygn. 255 – [Protokoły i meldunki dzielnic do CKMO o wykroczeniach, oraz pisma w sprawach administracyjno-porządkowych] (1914–1915 r.), s. 60.

⁵³ GŁ 1915, nr 71, s. 3.

⁵⁴ Według informacji z lipca 1915 r. CNSP III dzielnicy rozpatrywał sprawę o komorne i drugą o zapłatę roszczenia (GŁ 1915, nr 176, s. 2). Sprawy wynikające z umowy najmu były ogromnym

Kolejnym procederem, którego ściganie zostało bogato udokumentowane w materiale źródłowym, jest oszustwo⁵⁵. Z Raportu Dzielnicy I MO m. Łodzi z 4 lutego 1915 r. dowiadujemy się „o zaaresztowaniu całej zorganizowanej szajki aferzystów, którzy od łatwowiernych osób wyłudzali pieniądze”⁵⁶. Według kopii protokołu z 28 stycznia 1915 r. podejrzani zjawili się w domu kobiety i nakłanili ją do niekorzystnego rozporządzenia mieniem. W skardze wniesionej przez jej męża czytamy: „powiedział jej, że on jest agentem komendatury Niemieckiej i że on dowiedział się, że ona ma u siebie 3000 kilo bawełny i nie zawiadomiła o tém komendatury za co będzie surowo ukarany, kiedy żona zapytała jaka może być za to kara, odpowiedział że prawdopodobnie więcej męża oglądać nie będzie. Żona moja usłyszawszy taki wyrok weszła z nim w pertraktację”⁵⁷. Najpierw dała oszustom 25 rubli, innego dnia zażądali jeszcze 50 marek i po dwóch dniach – kolejnych 50 marek. Na ich nieszczęście, zaniepokojony mąż postanowił zweryfikować, czy nachodzące ich osoby rzeczywiście są pracownikami komendatury⁵⁸.

Nieco ponad 20 spraw o oszustwa znajdujemy w aktach cesarsko-niemieckich sądów pokoju⁵⁹. W Sądzie Pokoju m. Łodzi Okręgu V, 2 maja 1917 r. pod przewodnictwem sędziego pokoju Waława Wojnarowskiego rozpoznawana

problemem – szczególnie zaległości w zapłacie umówionego komornego. Jak donosiło Towarzystwo Lokator: „W większości wypadków właściciele domów sprawę uregulowania zaległego za czas ubiegły komornego pozostawiają otwartą do czasu ukończenia wojny, a układają się ze swymi lokatorami na temat naznaczania wysokości komornego za czas bieżący i wpłacania podług normy obniżonej” (*Z Tow. Lokator*, GŁ 1915, nr 180, s. 3). Sprawy dotyczyły nie tylko kwestii materialnych. W GŁ pojawiła się informacja o zabójstwie lokatora (z zawodu dorożkarsza) przez właściciela domu za to, że późno wracał z pracy (GŁ 1915, nr 9, s. 3–4).

⁵⁵ Np. APŁ, CKMO, sygn. 256 – *Z Sekcji Prawnej*. [Komunikaty Komisji Rozpoznawczo-Pojednawczej do Sekcji Prawnej o decyzjach skazujących za drobniejsze przestępstwa], s. 22–23.

⁵⁶ APŁ, CKMO, sygn. 255 – [Protokoły i meldunki dzielnic do CKMO o wykroczeniach oraz pisma w sprawach administracyjno-porządkowych] (1914–1915 r.), s. 19.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 20.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 21.

⁵⁹ Np.: APŁ, CNSPŁ I, sygn. 39 – *Betreffend die Strafsache gegen Matuschewski und Gen. wegen Betruges* (1916 r.); sygn. 106 – *In der Strafsache gegen Jacob Kalski wegen Diebstahls und Betruges* (1916 r.); sygn. 220 – *In der Strafsache gegen Moses Herschkorn wegen Betruges* (1916–1917 r.); CNSPŁ IV, sygn. 10 – *In der Strafsache wider Gedalie Lebelmeier wegen Betrug* (1915 r.); CNSPŁ VI, sygn. 295 – *In der Strafsache gegen Rotbark Ruchel wegen Betruges* (1916 r.); sygn. 292 – *In der Strafsache wider Reznik wegen Betrugs* (1916 r.); CNSPŁ VIII, sygn. 4 – *Geniowski Leib aus Lodz – Betrug* (1916 r.).

była sprawa o oszustwo (art. 591 kk⁶⁰)⁶¹. Dozorczyńni kamienicy, w której mieszkała matka pokrzywdzonego, wysłała do niego trzy listy, informując o śmiertelnej chorobie jego matki i żaląc się, że lokatorka żyje w skrajnym ubóstwie. Mężczyzna wysłał troskliwej kobiecie 60 marek, aby zapewnić matce środki do życia. Następnie otrzymał list od matki, w którym ta zaprzeczyła tym doniesieniom. W toku śledztwa okazało się, że intrygę zaaranżowała 12-letnia siostra poszkodowanego, która chciała sobie kupić nowe ubrania, a brakowało jej pieniędzy. Matka nie miała o niczym pojęcia. Nadto dozorczyńni, przekazując dziewczynce pieniądze, część z nich zatrzymała dla siebie. Sąd skazał ją na miesiąc aresztu, a siostrę poszkodowanego od odpowiedzialności uwolnił⁶².

2.2. W 1917 r. kronika *Z polskich sądów pokoju* GŁ publikowała m.in. informacje o sprawach o potwarz⁶³, obelgi czynne i słowne⁶⁴ i innych⁶⁵. Jedną z tego rodzaju spraw rozpoznawał sędzia pokoju Tujakowski (Sąd Pokoju I Okręgu w Łodzi), w zastępstwie Sędziego Pokoju II Okręgu. Zarzuty dotyczyły obelg

⁶⁰ Art. 591 kk z 1903 r. według opracowania z 1921 r. stanowił m.in.: „Winny: 1) zaboru, za pomocą oszukania, cudzego mienia ruchomego w celu przywłaszczenia; 2) zaboru cudzego mienia ruchomego, w celu przywłaszczenia, za pomocą oszukania na miarze, na wadze, albo innego oszukania ilości lub jakości przedmiotów przy kupnie sprzedaży lub innej transakcji obciążliwej; 3) skłonienia za pomocą oszukania, w celu osiągnięcia dla siebie lub dla innej osoby korzyści majątkowej, do odstąpienia prawa majątkowego albo do wejścia w inną niekorzystną transakcję majątkową, za to oszustwo będzie karany: zamknięciem w więzieniu. Jeśli uszczerbek przynosi rubli pięćset, winowajca będzie karany: zamknięciem w domu poprawy. Jeśli zaś uszczerbek nie przynosi kopiejek pięćdziesięciu, albo winowajca przed ogłoszeniem wyroku, sentencji lub orzeczenia o winie dobrowolnie zwrócił mienie lub w inny sposób zaspokoił poszkodowanego, to winowajca będzie karany: zamknięciem w więzieniu na czas do miesiąca sześciu” (kk z r. 1903, s. 207).

⁶¹ APŁ, CNSPŁ V, sygn.17 – *Akta sprawy karnej oskarżenia Antonina Zygau i Anna Peter z art. 591* (1917–1918 r.), s. 1–20.

⁶² *Ibidem*, k. 20.

⁶³ *Z polskich sądów pokoju. Kronika sądowa: Sprawa o potwarz*, GŁ 1917, nr 84, s. 3.

⁶⁴ 12 maja 1917 r. sędzia pokoju rewiru V rozpatrywał sprawę o obrazę konduktora, *Z polskich sądów pokoju. Kronika sądowa*, GŁ 1917, nr 130, s. 3.

⁶⁵ Sąd Pokoju (SP) IV Okręgu, pod przewodnictwem sędziego pokoju Andrzejewskiego, rozpoznawał sprawę przeciwko redaktorowi i wydawcy KŁ, oskarżonego przez „Łódzkie Żydowskie Towarzystwo Ochrony Kobiet”, o zniewagę w druku. Opublikowany artykuł informował o haniebnym traktowaniu kobiet zatrudnionych w fabryce Towarzystwa i o niskich płacach. SP wydał wyrok uniewinniający, *Z polskich sądów pokoju. Kronika sądowa*, GŁ 1917, nr 166, s. 4.

słownych i czynnych (art. 470⁶⁶ i 530 kk⁶⁷). Okoliczności faktyczne były następujące: Władysław Włodarczyk twierdził, iż podczas podróży pociągiem został znieważony czynnie i słownie przez Szczepana Rochowczyka. Ten drugi zaś w obronie twierdził, że zniewagi dopuścił się rzekomy pokrzywdzony, który „wychnął go z wagonu na bruk i począł bić ot, aż nadszedł policjant, który sporządził protokół”. Sąd, biorąc pod uwagę art. 477 kk⁶⁸, ze względu na wzajemność obelg uniewinnił obu panów⁶⁹.

W kronice sądowej zwracano też uwagę na ściganie czynów przeciwko dobrym obyczajom. Przykładem mogą być doniesienia o wyrokach w sprawach o cudzołóstwo⁷⁰ (art. 418 kk⁷¹).

⁶⁶ Art. 470 kk z 1903 r. według opracowania z 1921 r. stanowił: „Winny spowodowania uszkodzenia ciała, zamierzonego i dokonanego pod wpływem silnego wzruszenia duchowego, będzie karany: zamknięciem w domu poprawy, jeśli uszkodzenie jest bardzo ciężkie; zamknięciem w domu poprawy na czas do lat trzech, jeśli uszkodzenie jest ciężkie; zamknięciem w więzieniu na czas do miesięcy sześciu, jeśli uszkodzenie jest lekkie. Jeśli taki stan duchowy był wywołany przez gwałt na osobie, przeciwny prawu, albo przez ciężką zniewagę ze strony poszkodowanego, winowajca będzie karany: zamknięciem w domu poprawy na czas do lat trzech lub zamknięciem w twierdzy na czas do lat trzech, jeśli uszkodzenie jest bardzo ciężkie; zamknięciem w twierdzy na czas do roku jednego lub zamknięciem w więzieniu, jeśli uszkodzenie jest ciężkie; aresztem, jeśli uszkodzenie jest lekkie. Usiłowanie jest karygodne” (kk z 1903 r., s. 157–158).

⁶⁷ Art. 530 kk z 1903 r., według opracowania z 1921 r. stanowił: „Winny umyślnej obrazy osobistej przez obejście się lub wyrażenie się, hańbiące obrażonego lub członka jego rodziny, chociażby zmarłego, – za tę zniewagę będzie karany: aresztem lub grzywną do rubli pięciuset” (*ibidem*, s. 179).

⁶⁸ Art. 477 kk z 1903 r., według opracowania z 1921 r. stanowił: „Winny gwałtu na osobie, przewidzianego w artykule 475, może być zwolniony od kary: 1) jeśli gwałt na osobie był wywołany przez równy lub cięższy gwałt na osobie, albo przez równą lub cięższą zniewagę ze strony poszkodowanego; 2) jeśli poszkodowany odplacił mu równym lub cięższym gwałtem na osobie, albo równą lub cięższą zniewagą. Przepisów niniejszych nie stosuje się, jeśli gwałtu na osobie dopuszczono się bądź w stosunku do policyjnego lub innego strażnika lub służącego podczas pełnienia lub z powodu pełnienia przezeń obowiązków służbowych, bądź w stosunku do księdza” (*ibidem*, s. 160).

⁶⁹ *Z polskich sądów pokoju. Kronika sądowa: O obelgi słowne i czynne*, GŁ 1917, nr 139, s. 3.

⁷⁰ *Z polskich sądów pokoju. Kronika sądowa: Sprawa o cudzołóstwo*, GŁ 1917, nr 142, s. 3. Sędzia pokoju III okręgu Tadeusz Kamiński 15 czerwca 1917 r. rozpatrywał sprawę o cudzołóstwo. Ze skargą wystąpiła Chaja B., żona handlarza końmi. Oskarżyła męża o porzucenie jej z dwojgiem małych dzieci i pozostawienie bez środków do życia, jak również o płatne kontakty z prostytutką Libią J. SP uznał B. za winnego i skazał go na 4 tygodnie aresztu oraz pokrycie kosztów sądowych w sumie 21 marek 60 fenigów. Libię J. uniewinnił, *Z polskich sądów pokoju. Kronika sądowa*, GŁ 1917, nr 163, s. 3.

⁷¹ Art. 418 kk z 1903 r. według opracowania z 1921 r. stanowił: „Osoba stanu małżeńskiego, winna cudzołóstwa, jak również winny wstąpienia świadomie z osobą stanu małżeńskiego w związek cudzołożny, ulegnie karze: aresztu” (Część 19 „O przestępstwach przeciw prawom familijnym”, kk z 1903 r., s. 139).

Duża liczba przestępstw przeciwko czci znajduje swoje potwierdzenie nie tylko w lokalnej prasie, ale również w materiale archiwalnym. Jedna dziesiąta akt cesarsko-niemieckich sądów pokoju w Łodzi zawiera sprawy o obelgi czynne i słowne⁷². Jedna z takich spraw toczyła się przed Cesarsko-Niemieckim Sądem Pokoju (dalej: CNSP) I Okręgu w Łodzi. Henryk Tarkowski oskarżył pod koniec sierpnia 1915 r. Richarda Bechtolda, właściciela budynku, w którym mieszkał, o obelgi słowne. Okoliczności faktyczne wyglądały następująco: panowie pokłócili się o zaległy czynsz. Gdy pokrzywdzony oznajmił, że już zapłacił zarządcy, wówczas obwiniony nazwał go oszustem i głośno go obrażał (słowami, których Tarkowski. nie był w stanie przytoczyć), wskutek czego zbiegli się ludzie⁷³. Do akt dołączone zostało pismo z cesarsko-niemieckiego komisariatu zaświadczające, że skarżący zalegał z czynszem i sprawa toczyła się przed CNSP II Okręgu w Łodzi. Rozprawa została wyznaczona na 16 grudnia 1915 r.⁷⁴. Nie odbyła się jednak, ponieważ strony pojednały się (o czym sąd został poinformowany 29 listopada 1915 r. przez I Cesarsko-Niemiecki Komisariat w Łodzi)⁷⁵.

Inną z takich spraw rozpoznawał sąd pod przewodnictwem sędziego pokoju Jana Andrzejewskiego 11 sierpnia 1917 r. W skardze wniesionej do Sądu Pokoju w Łodzi Okręgu IV czytamy: „Dnia 4 lipca r.b. oskarżona doszła do mnie i bez żadnej przyczyny zaczęła wyzywać i uderzyła mnie w twarz mówiąc, że prowadzę niemoralne życie. Wobec tego upraszam Sz. Sąd ukarać oskarżoną za obelgę czynną”⁷⁶. Adwokat oświadczył, że jego klientka nie przyznaje się do winy, a obelgi były wzajemne – wniósł zatem o uniewinnienie. Sąd uznał oskarżoną za winną i wymierzył jej karę 7 dni aresztu, jak również obciążył kosztami sądowymi⁷⁷.

⁷² Np.: APŁ, CNSP I, sygn. 8 – *In der Privatklagesache Banasik (Ehel) Stanislaw s. Ludwiga, Lodz, Widzew wider Kupka Marianna u. Karpińska Rosalia wegen Beleidigung* (1916 r.); CNSP II, sygn. 3 – *In der Privatklagesache gegen Schlösser wider Felts wegen Beleidigung* (1915 r.); CNSP IV, sygn. 1 – *In der Privatklagesache gegen Wollmann wider Bocian wegen Beleidigung* (1915 r.); sygn. 7 – *In der Privatklagesache Perlis wider Szczeszewski wegen Beleidigung* (1915 r.); CNSP VI, sygn. 291 – *In der Strafsache wider Kozanecki wegen Beleidigung* (1916 r.); CNSP VII, sygn. 5 – *In der Privatklagesache Katz wider Fiszer [wegen Beleidigung]* (1916 r.).

⁷³ CNSP I, sygn. 6 – *In der Privatklagesache Tarkowski wider Bechtold wegen wörtlicher Beleidigung*, k. 1.

⁷⁴ *Ibidem*, k. 3–4.

⁷⁵ *Ibidem*, k. 5.

⁷⁶ CNSP IV, sygn. 18 – *Akta sprawy karnej oskarżona Maja Bermann z art. 475 za obelgę czynną* (1917 r.), s. 1–2.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 15.

3

W lokalnej prasie sporadycznie pojawiały się również doniesienia o popełnianiu przez łodzian czynów na szkodę interesu publicznego. Były to przede wszystkim sprawy o łapownictwo⁷⁸ i fałszerstwa⁷⁹. Takie przypadki można odnaleźć też w materiale archiwalnym.

Wśród zachowanych spraw Sekcji Prawnej CKMO znajdujemy m.in. sprawę Stanisława Łopatty (funkcjonariusza CKMO), oskarżonego o łapownictwo. Pierwszy dokument przedstawia okoliczności faktyczne sprawy: „W dniu 22 Grudnia 1914 roku, na Posiedzenie Sekcji Prawnej przy Centralnym Komitecie Milicji Obywatelskiej, zgłosił się X dziekan Przeździerski w charakterze delegata Głównego Komitetu Obywatelskiego i oświadczył, że po mieście kursują liczne, uwłaczające honorowi członka Sekcji Prawnej p. Stanisława Łopatty wieści o przyjmowaniu przez tegoż datków pieniężnych przy sądzeniu przez niego spraw w Komissyi rozpoznawczo-rozjemczej II Dzielnicy Milicji Obywatelskiej⁸⁰. W związku z zaistniałą sytuacją i pojawiającymi się skargami zostało wszczęte śledztwo. Lista świadków załączona do akt zawierała 23 nazwiska. Większość z nich została przesłuchana, z wyjątkiem kilku, których miejsca pobytu nie udało się ustalić⁸¹. Sekcja Prawna CKMO uniewinniła Stanisława Łopattę od stawianego mu zarzutu⁸².

W zachowanej w APŁ korespondencji CKMO z organami śledczymi natrafiamy na sprawę pana Łasockiego, który został zatrzymany, ponieważ w jego sklepach ujawniono nielegalne towary. Są dwie wersje wydarzeń. Pierwsza przedstawiona przez milicjantów, według której obwiniony najpierw próbował ich przekupić, oferując „Rb. 600,- za niedokonanie rewizji”⁸³, następnie wyzywał ich od złodziei i groził („podczas pobytu u nas na odwachu zwrócił się do milicjanta Nr. 458 p. Józefa Szwarca i powiedział, że pójdzie do komendanta wojsk stojących w Łodzi i powie, że my ten towar chcemy ukryć przed nimi, aby oddać wojskom rosyjskim, jeżeli takowe powrócą do Łodzi i że pójdzie do komendatury, aby całe nasze «gniazdo» oddać w ręce komendatury i za to otrzyma premię”)⁸⁴. Wersja

⁷⁸ *Kronika: Walka z łapownictwem*, NKŁ 1915, nr 80, s. 2.

⁷⁹ GŁ 1915, nr 47, s. 2; nr 71, s. 3.

⁸⁰ APŁ, CKMO, sygn. 258 – *Akta w sprawie Stanisława Łopatty funkcjonariusza CKMO o łapownictwo*, s. 2.

⁸¹ *Ibidem*, s. 2–26.

⁸² *Ibidem*, s. 78.

⁸³ APŁ, CKMO, sygn. 255 – [Protokoły i meldunki dzielnic do CKMO o wykroczeniach oraz pisma w sprawach administracyjno-porządkowych] (1914–1915 r.), s. 7.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 8.

obwinionego różniła się od przedstawionej. Sprawa została skierowana do V Dzielnicy MO. 22 grudnia 1914 r. odbyły się rozprawy pod przewodnictwem adwokata przysięgłego Miszali, który podejrzanego uniewinnił. Zastępca Naczelnika V dzielnicy uznał ten wyrok za „krzyczącą niesprawiedliwość” i zaskarżył do Sekcji Prawnej CKMO⁸⁵. Wśród ustalonych faktów Sekcja Prawna wskazała „żądanie wynagrodzenia 600 rb. za oddanie towarów” przez milicjantów⁸⁶.

Akta cesarsko-niemieckich sądów pokoju w Łodzi również dokumentują przypadki spraw o łapownictwo⁸⁷. Największa część spraw (około jednej trzeciej) dotyczy jednak przestępstw celnych⁸⁸, wykroczeń przeciwko przepisom policyjnym i paszportowym⁸⁹, wprowadzania nielegalnie do obrotu produktów (chleba, masła, mąki, rzadziej paliwa, papierosów, spirytusu)⁹⁰ i nielegalnego zawyżania cen⁹¹.

Jedną z takich spraw dokumentują akta CNSP Okręgu VI. Według aktu oskarżenia z 3 czerwca 1916 r., dwie panie handlujące mlekiem – Selda Spitzek (lat 49) i Feige Leie Spitzek (lat 17) – wprowadzały do obrotu rozcieńczone mleko⁹². Wyrok wydał sąd pod przewodnictwem sędziego pokoju dr. Lehmana. Sprawa została ostatecznie zakwalifikowana jako oszustwo. Selda została skazana na trzy dni więzienia, a Feige uniewinniono⁹³.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 10–11.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 12–13.

⁸⁷ Np.: APŁ, CNSP I, sygn. 63 – *In der Strafsache gegen Klinger Natan wegen Bestechung* (1916–1917 r.); sygn. 93 – *In der Strafsache gegen Marie Galow wegen Kartoffeldiebstahls und Bestechung* (1916–1918 r.); sygn. 278 – *In der Strafsache gegen Josef Kulescha wegen Fahrlässigkeit und Bestechung* (1916–1918 r.); CNSP VIII, sygn. 3 – *Klutkowski Franz aus Lodz annahme von Bestechungsgeld* (1916 r.).

⁸⁸ Np.: CNSP I, sygn. 55 – *In der Strafsache wider Kobylecka Therese wegen Passverbrechens* (1916 r.); sygn. 100 – *In der Strafsache gegen Jozef Koziol wegen Passverbrechens* (1916 r.); sygn. 146 – *In der Strafsache gegen Władysław Maukowski wegen Passverbrechens* (1916 r.); sygn. 202 – *In der Strafsache gegen Martha Härtwig wegen Übertretung u. Passverbrechens* (1916–1917 r.); sygn. 255 – *In der Strafsache gegen Marie Oniszeski wegen Passverbrechens und Schmuggels* (1916–1917 r.).

⁸⁹ Np. CNSP I, sygn. 288 – *In der Strafsache gegen Waclaw Kucner wegen Passverbrechens* (1916–1917 r.).

⁹⁰ CNSP VI, sygn. 279 – *In der Strafsache wider Siptzek und Gen. wegen Milchfälschung* (1916 r.); sygn. 280 – *In der Strafsache wider W. Szantyr wegen Übertretung* (1916 r.).

⁹¹ CNSP VI, sygn. 272 – *In der Strafsache wider Drost wegen Vergehen gegen Höchstpreis* (1916 r.); CNSP V, sygn. 13 – *In der Strafsache gegen Wrońska Machel wegen Zigarettenhöchstpreisüberschreitung* (1916 r.).

⁹² CNSP VI, sygn. 279 – *In der Strafsache wider Siptzek und Gen. wegen Milchfälschung* (1916 r.), s. 25.

⁹³ *Ibidem*, s. 1–40.

Sprawy dotyczące się kursu walut również zachowały się w APŁ: np. 21 czerwca 1916 r. CNSP Okręgu VI w Łodzi skazał Michała Koplewicza za wykroczenie przeciwko ustawie o kursie rubla (przekroczenie kursu rubla) na karę pieniężną w wysokości 50 rubli lub 25 dni więzienia i zapłatę kosztów postępowania⁹⁴.

4

Okres okupacji niemieckiej podczas I wojny światowej był dla społeczeństwa Łodzi poważną próbą samorządności. Organizacje funkcjonujące w ramach Głównego Komitetu Obywatelskiego, w początkowym okresie podjęły próbę uporania się z narastającym problemem drobnej przestępczości. Niemało pracy w tym zakresie miały też cesarsko-niemieckie sądy pokoju, a w końcowym okresie – również tzw. polskie sądy pokoju.

Akta cesarsko-niemieckich sądów pokoju w Łodzi zachowały się w dużo większym stopniu niż akta CKMO w Łodzi. Zdecydowana większość materiału dokumentuje czyny zabronione skierowane przeciwko mieniu, czci, przepisom celnym i handlowym. Lokalna prasa skupiała swoją uwagę głównie na czynach popełnianych na szkodę interesu prywatnego.

Przebadane źródła nie dają jednoznacznej odpowiedzi w kwestii związku wojny i okupacji z nasileniem się drobnej przestępczości. Po wstępnej analizie materiału źródłowego nie można oprzeć się wrażeniu, że u podłoża dużej części kradzieży leżał głód i – w jakimś stopniu – bezradność w obliczu trudnego czasu wojny. Z drugiej strony widać próby wykorzystywania okupacji przez osoby nieuczciwe. Świadczą o tym chociażby sprawy o łapownictwo, oszustwa, próby wyłudzenia pieniędzy od zastraszonego społeczeństwa. Jednak tego rodzaju czyny występują też w czasie pokoju.

Wstępna charakterystyka materiału źródłowego zachęca do prowadzenia dalszych badań. Interesująca byłaby analiza o charakterze socjologiczno-personalnym, jak również dalsze badania nad funkcjonowaniem zarówno cesarsko-niemieckich sądów pokoju, jak i tzw. polskich sądów pokoju.

⁹⁴ CNSPŁ VI, sygn. 303 – *In der Strafsache wider Hoplewicz wegen Vergehens gegen Rubelkurs*, s. 24.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Łodzi:

zespół nr 79 „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi I Okręg”.

zespół nr 80 „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi VI Okręg”.

zespół nr 81 „Cesarsko-Niemiecki Sąd Pokoju w Łodzi II–V, VII, VIII Okręg”.

zespół nr 233 „Główny Komitet Obywatelski”.

Źródła drukowane

„Gazeta Łódzka” (do 9 lutego 1915 r. „Gazeta Łódzka. Organ postępowo-narodowy”, od 10 lutego 1915 r. „Gazeta Łódzka. Organ narodowy”), roczniki 1915–1917.

„Nowy Kurier Łódzki. Dziennik polityczny, społeczny i literacki”, roczniki 1915, 1916.

Kodeks Karny z r. 1903 (przekład z rosyjskiego) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 maja 1921 r., Wydanie Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa 1922.

Literatura

Dinter H.S., *Spod czarnych dymów. Łódź w latach 1861–1918*, Łódź 1978.

Hertz M., *Łódź w trakcie Wielkiej Wojny*, Łódź 1933.

Machut-Kowalczyk J., *Zmiany organizacji sądów pokoju w Łodzi pod niemiecką okupacją w czasie I wojny światowej*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2018, t. XXI, s. 139–155.

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK

DR, UNIWERSYTET ŁÓDZKI

ORCID: 0000-0003-0733-7709

Drobna przestępczość w okupowanej Łodzi do 1917 roku w świetle praktyki sądowej i doniesień prasy

W Łodzi pod niemiecką okupacją w czasie I wojny światowej organy obywatelskie starały się utrzymać porządek w mieście. Do walki z drobną przestępczością początkowo stały komisje rozpoznawczo-pojednawcze, działające przy Centralnym Komitecie Milicji Obywatelskiej w Łodzi. Z ich działalności zachował się szczytkowy materiał archiwalny i doniesienia opublikowane w lokalnej prasie. Większość udokumentowanych spraw dotyczyła czynów skierowanych przeciwko mieniu. Po przejściu wymiaru sprawiedliwości przez Niemców, walkę z drobną przestępczością kontynuowały cesarsko-niemieckie sądy pokoju w Łodzi. O ich funkcjonowaniu dowiadujemy się zarówno z lokalnej prasy, jak i z zachowanych w Archiwum Państwowym w Łodzi materiałów archiwalnych. Zdecydowana większość spraw toczyła się wówczas o czyny przeciwko mieniu, czci i interesowi publicznemu. W tym ostatnim przypadku natrafiamy na sprawy o łapownictwo, fałszerstwa, naruszenia przepisów celnych, walutowych i handlowych.

Słowa kluczowe: Łódź, przestępczość, cesarsko-niemieckie sądy pokoju, „polskie” sądy pokoju, sądy pokoju, sądownictwo okupacyjne

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK

ASSISTANT PROFESSOR, UNIVERSITY OF ŁÓDŹ

ORCID: 0000-0003-0733-7709

*Minor criminality in Łódź under occupation till 1917
in light of the judiciary praxis and press releases*

Under German occupation during World War I the civil authorities in Łódź were trying to keep the order in town. The recognition-reconciliation commissions by CKMO (pol. Centralny Komitet Milicji Obywatelskiej) in Łódź were firstly used to deal with the minor crimes. There is a scant archival material and some press releases concerning their activity. The majority of the documented cases dealt with crimes against property. After the occupational courts' organisation was introduced dealing with the minor crimes was given to the Imperial German Courts of Peace in Łódź. The information about their activity can be found in local press releases and in archival materials in State Archive in Łódź. Most of cases concerned the acts against property, honor and public interest. Among the last type of cases we can find bribery, forgery, violation of customs regulation, currency and commerce regulation.

Key words: Łódź, criminality, Imperial-German Courts of Peace, „Polish” courts of peace, courts of peace, occupation judiciary

